

АРАБСКІЯ НАЗВЫ Ў ЛЕГЕНДЗЕ “МІРАДЖ”

В.І. Несцяровіч
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Словам “мірадж” (ар. *mi‘rağ* ‘лесвіца, узыходжанне’) у кітабах, створаных у Беларусі татарамі-імігрантамі, абазначаецца дзівоснае перанясенне прарока Мухамеда з Меккі, дзе ён пражываў, у Ерусалім і адтуль да Боскага трона. Пра гэтыя два факты з жыцця заснавальніка ісламу паведамляецца ў літаратурным творы, які таксама атрымаў назву “Мірадж”. Традыцыйна ён лічыцца легендай, хаця мае канкрэтнага аўтара [1]. Вельмі папулярны ў краінах Усходу, “Мірадж” разам з іншай рэлігійнай літаратурай быў прынесены ў Беларусь і перакладзены на беларускую мову з цюркскай. Сустракаецца гэтая легенда ў некалькіх вядомых навуковай грамадскасці кітабах. Ёсць яна і Кітабе Абрагіма Хасяневіча (1832).

Паводле легенды з Кітаба А. Хасяневіча, прарок Мухамед на працягу ночы быў перанесены з Меккі ў Ерусалім, а адтуль на казачнай істоце па імені аль-Бурак здзейсніў узыходжанне на нябёсы, наведваў рай і пекла, меў размову з Алахам. Потым архангел Джабраіл вярнуў Мухамеда на зямлю, а аль-Бурак хутка перанёс Прарока ў Мекку.

Характар і паходжанне твора абумовілі пранікненне ў мову беларускай копіі пэўнай колькасці арыенталізмаў, у прыватнасці арабізмаў, якімі абазначаюцца назвы *нябёсаў*. У лінгвістычнай літаратуры, прысвечанай вывучэнню кітабаў, створаных у Беларусі, значэнні назваў *нябёсаў* не тлумачацца, чым і абумоўлена актуальнасць публікацыі. **Матэрыялам** для назірання сталі арабскія назвы, дадзеныя нябёсам. Мэтай публікацыі з’яўляецца этымалагізацыя арабскіх найменняў некаторых нябёсаў (першага, пятага і сёмага). У працэсе збору і аналізу фактычнага матэрыялу выкарыстоўваліся **метады** суцэльнага выяўлення, апісальны, інтэрпрэтацыйны, супастаўляльны.

Вынікі і іх абмеркаванне. Паводле ісламскай касмалагічнай традыцыі, нябесная сфера дзеліцца на сем ярусаў. Кожнаму ярусу ў “Міраджы” надаецца значэнне асобнага неба, на якім ёсць свае жыхары. Адпаведна і назваў таксама сем. Усе яны арабскага паходжання.

Апавяданне ў легендзе вядзецца ад імені прарока Мухамеда. Назвы *нябёсаў* таксама гучаць з яго вуснаў. Узнікненне онімаў фармальна варта было б звязваць са светабачаннем самога Прарока, з яго асацыяцыямі і ўражаннямі. Ва ўсякім разе пры этымалагізацыі онімаў гэта варта ўлічваць.

Першае неба, якое наведвае прарок Мухамед у ходзе свайго падарожжа, называецца *рефе’е* [рафа́]. Указваецца таксама, што яно створана з дыму. Уваход на першае неба зачыняўся варотамі, назва якіх – *хафизъ*: з дыму стварона *видзив небо першайе ‘у кітабе рефе’е име ‘адни варота видзив име хафизъ браме вежи ‘усе из светлаіці* (100610-101a1) [З дыму створана першае неба. У кітабе яго называюць Рафа́. Бачыў адны вароты, называюцца Хафіз, аркі, вежы – усе са святла].

Слова *хафіз* (حافظ) у арабскай мове мнагазначнае, адно з яго значэнняў – ‘чалавек, які ведае на памяць Каран’ [2, с. 183]. Тут наўрад ці маецца на ўвазе ‘захавальнік Карана’ (які захоўвае Каран у сваёй памяці). У гэтым кантэксце больш падыходзіць першае значэнне слова ‘які аберагае, які аховаўе’ [2, с. 182]. У назве варот, за якімі знаходзіцца першае неба, адлюстроўваецца *функцыя, прызначэнне* варот – імі аберагаецца ўваход на нябёсы. Пагэтаму вароты пільна ахоўваюцца воінствам анёлаў, якім кіраваў Ісмаіл: *пришов джебра’ил ‘у варота ‘ударив из середзини гоглас пришов хто йест рек йа йест чи ти джебра’ил варота*

адчыні 'увайду исма'ил мувил ведле тебе хто йест скажи мне джебра'ил мувил семенча нехай табе при мне прарок пахвалноці света (101а 2-5) [Падышоў Джабраіл, пастукаў у вароты. З сярэдзіны адгукнуліся: Хто тут? Адказаў: Гэта я. Гэта ты, Джабраіл? Вароты адчыні, дазволь увайсці, Ісмаіл. Спытаў [Ісмаіл]: Хто з табою побач, скажы мне? Джабраіл адказаў: Добрая вестка табе: са мною Прарок, дастойны пахвалы].

У арабскай мове слова *rafa'a* мае значэнне 'павышаць, падымаць, узвышаць', напрыклад, павысіць значэнне чаго-н. і пад. [2, с. 305], 'узвысіць' у чьіх-н. вачах [3, с. 105]. Верагодна, неба, якое Прарок бачыў першым, зрабіла на яго вялікае ўражанне сваімі памерамі, а магчыма, і ўзвысілася ў яго вачах. Гэта, як здаецца, адно з магчымых тлумачэнняў унутранай формы назвы. Даводзіцца толькі прызнаць ужыванне дзеяслова ў якасці оніма нетрадыцыйным сродкам намінацыі.

Назва пятага неба – Сафы. У арабскай мове яно адпавядае слову *sa'fi* (صفي) – ар. 'чысты, празрысты, ясны; бязвоблачны (пра неба)' [2, с. 441]. Можна меркаваць, што яно ўразіла Мухамеда сваім выглядам, было *чыстае, яснае, бязвоблачнае*, хаця гэтыя характарыстыкі неба ў легендзе не адзначаюцца.

Сёмае неба, паводле беларускай копіі, створана з дзяменту, г. зн. з алмазу, і носіць імя Фаўка: *сэмаіе неба видзев шчирега дийаменту име февке ла'ла* (110аб) [Бачыў сёмае неба – яно з алмазу. Называецца Фаўка].

Як вядома з іншых усходніх крыніц [4, с. 249], сёмае неба створана з рубіну. Корань *فوق* (ФВК) у арабскай мове мае значэнне 'стаяць вышэй за што-небудзь', а слова *fawqa* мае значэнні 'над', 'вышэй, звыш' і інш. [2, с. 613]. Звязваць паходжанне назвы Фаўка з прыназоўнікамі *над* або *звыш* наўрад ці карэктна. Больш верагодным было б тлумачэнне оніма праз слова *fawq* – ар. 'верх, верхняя частка чаго-н' [2, 613]. Іменна сёмае неба і ёсць найвышэйшае, апошняе ў нябеснай іерархіі, якая замацавалася ў касмалагічных уяўленнях мусульман.

Значэнне слова (?) ці яго часткі (?) *ла'ла*, якое напісана следам за словам *февке* ў цюркскай і беларускай частках, выявіць не ўдалося. Уяўляецца, што *ла'ла* – гэта скажэнне нейкага слова.

Заклучэнне. У якасці назваў нябёсаў выступаюць арабскія словы розных часцін мовы (дзеяслоў, назоўнік, а таксама прыметнікі, якія ў арабскай мове належаць да назоўнікаў).

Матывацыйныя прыметы назваў пятага (Сафы) і сёмага (Фаўка) нябёсаў дастаткова празрыстыя, назва першага неба (Рафа) этымалагізуецца з пэўнай агаворкай. Выбар найменняў у гэтых выпадках абумоўлены галоўным чынам найбольш выразнай, кідкай прыметай, якой характарызуецца неба, а таксама ўражаннем наведвальніка або размяшчэннем аднаго неба адносна другога. У аснове назвы варотаў (Хафіз), якімі аберагаецца ўваход на першае неба і ўвогуле на нябёсы, адлюстравалася іх асноўная функцыя.

Спіс літаратуры

1. Аўтарам легенды "Мірадж" у кітабах, створаных у Беларусі, з'яўляецца Хаджы Махмуд (Пра гэта гл.: Мишкинене, Г. Легенда „Мирадж“ из Китаба Ивана Луцкевича / Г.Мишкинене, Х.Дургут // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštinijos tradicijos. – Vilnius, 2009. – С. 369). У Кітабе А.Хасяневіча ў беларускай частцы легенды імя аўтара напісана памылкова як "Мухаммед", у цюркскай – Махмуд.
2. Баранов, Х.К. Арабско-русский словарь / Х.К. Баранов. – 6-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1985. – 944 с.

3. Борисов, В.М. Русско-арабский словарь / В.М. Борисов. – В 2-х т. – 2-е изд., стереотип., с прил. новых слов. – М.: Русский язык, 1981. – Т. 1. А – О. 1981. – 640 с.
4. Демидчик, В.П. Памятник белорусской литературы, писанной арабским письмом, и легенда о ночном вознесении Мухаммеда / В.П. Демидчик // Проблемы арабской культуры (Памяти академика И.Ю. Крачковского). – М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1987. – С. 238–253.

НАРУШЕНИЯ СИНТАКСИЧЕСКИХ НОРМ В УСТНОЙ ПУБЛИЧНОЙ РЕЧИ

*Л.П. Новикова
Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова*

Благодаря использованию электронных средств массовой информации сфера публичной речи во второй половине XX века «заняла главенствующее положение в системе этнической коммуникации», и сегодня именно узус СМИ «отражает движение языковой материи, а также новые тенденции в развитии языковой ситуации» [1, 98]. Данная проблема является особенно актуальной в связи с тем, что к концу XX столетия язык художественной литературы утратил нормотворческую значимость, а «восприимчиком этой функции стал язык медиальных средств» и прежде всего устных СМИ, влияя не только на формирование нормы современного литературного языка, но и на «уровень этнической языковой культуры» [1, 101].

Целью нашего исследования в целом является изучение особенностей русской устной публичной речи двуязычных жителей города Витебска с точки зрения ее соответствия нормам литературного языка. Эта статья посвящена анализу нарушений синтаксических норм в устной публичной речи двуязычных жителей города Витебска.

Материал и методы. Материалом исследования послужили записи фрагментов интервью с жителями города Витебска в региональных выпусках новостей (ТК «Скиф», «Беларусь 2»). Проанализированные нами сто фрагментов русской устной речи принадлежат лицам, имеющим высшее образование. Для более полного изучения данной проблемы также сделаны записи фрагментов речи двух дикторов и четырёх корреспондентов телеканала «Скиф».

Основными методами исследования являются метод анализа персонифицированных текстов, метод лингвистического описания, а также количественный метод.

Результаты и их обсуждение. Анализируя активные процессы в синтаксисе, Н.С. Валгина отмечает зависимость синтаксических изменений от таких социальных факторов, как развитие средств массовой информации и расширение устных контактов, ведущих к активизации разговорных синтаксических конструкций [2].

Как известно, центральным звеном коммуникации является высказывание, в котором воплощаются основные принципы организации речи: принцип превалирования смысла над формой, принцип экономии и избыточности, а также принцип стандарта и экспрессии [3]. Кроме того, синтаксические особенности, обусловленные устностью, обнаруживаются именно на уровне высказывания [4].

В устной речи действует особое синтаксическое членение речевого потока – сегментация, то есть высказывание осуществляется «небольшими порциями с совмещенными звуко-речевыми, смысловыми и лексико-синтаксическими характеристиками» [3, 245]. Расширение круга расчлененных и сегментированных син-